

Sana Valiulina

Kinderen van Brezjnev

2015 Prometheus Amsterdam

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij steun van
het Nederlands Letterenfonds.

Het toneelstuk waarvan sprake is in het hoofdstuk 'Een dag in Derpt'
betreft *Zeven dagen in Derpt* van Larisa Volpert.

Eerste druk 2014

Vierde druk 2015

© 2014 Sana Valiulina

Omslagontwerp Tessa van der Waals

Foto auteur Otto Snoek

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 2640 7

Zomer in Ruha

Eerst was er de kapiteinsvrouw, Erika, met haar altijd ietwat toegeknepen ogen in een vlezig gezicht. Zelf was ze ook vlezig en recht-toe rechtaan gebouwd, zonder te veel welvingen. Laat de stadsvrouwtjes maar meanderen en heen en weer wiegen op hun hoge hakken. Laat die maar als zeemeerminnen met hun staarten wiebelen om het manvolk te lokken. Maar hier in Ruha stormt het om de dag en moet je altijd door het zand en de modder ploegen, dan is er nog dat grote huis met een veranda, koelkelder en kippen, plus de jongens op de koop toe, nee, alsjeblijft, wat moet je hier met al die welvingen. Trouwens, we denken er toch aan een varken te nemen, alleen mijn man is nog niet helemaal om, geen vies beest in zo'n keurig huis, zegt-ie. Nou ja, hij kan het weten, hij is onze expert buitenland, hij weet hoe het heurt in de echte wereld, daarom. Hoe dan ook, wij komen er ook wel zonder al die rondingen, laat die maar aan Marilyn Monroe over, toch?

De kapiteinsvrouw Erika lacht, mijn moeder ook, maar ze vindt het niet grappig, dat zie ik wel. De kapiteinsvrouw heeft een doek om haar hoofd gebonden, om geen kou te vatten, ze komt uit het badhuis, net als wij. Als haar man terug is uit Spanje gaan ze een eigen douche bouwen, alles keurig netjes, zoals het hoort, maar voorlopig nemen ze genoegen met het badhuis, net als iedereen.

De kapiteinsvrouw heeft grove, rode handen die naar haring stinken. Ze maakt vis schoon in een beroemde kolchoz. Dat is haar werk. Die kolchoz is in het hele land beroemd geworden door zijn visconserven. Ze hebben daar regenboogforel, die kwe-

ken ze zelf in hun vijvers en die wordt dan op olie ingemaakt. De handen van de kapiteinsvrouw stinken dus naar de regenboogforel, en helemaal niet naar haring. Iedereen is zo verzot op die forel dat je hem niet zomaar in de winkel kunt krijgen. Geen wonder, want forel is een nobele, aristocratische vis, zeker met die regenboogtint. Voor de winkels is haring in tomatensaus goed genoeg. Wat dachten ze wel. Voor zo'n prachtvis moeten mannen op zijn minst hun hoeden afzetten en vrouwen een knicks maken, wat dondert het dat-ie in blikjes is verpakt. Of niet soms? De kapiteinsvrouw begint zich steeds meer op te winden, zo te zien gaat de forel haar echt aan het hart. Mijn moeder lacht besmuikt. Wij vinden die forel trouwens ook top. Je moet hem op witbrood eten, met roomboter, en op niets anders dan wit. Alleen onnozelen en plebejers, die niet weten hoe het hoort in het leven, serveren bij de regenboogforel bruinbrood.

We lopen met de kapiteinsvrouw tot aan het heuveltje. Daar gaan wij naar links en zij rechtdoor over een bruggetje en daarna weer rechtdoor tot aan de Rijkestraat, waar iedereen een eigen badkamer heeft en ook een sauna natuurlijk. Een sauna – dat is folklore en de ziel, terwijl de douche meer beschaving en comfort betekent. Als de zwarte kapitein weer terug is, dan krijgt de kapiteinsvrouw ook een douchecel, zoals het hoort in de Rijkestraat.

Iedere zomer komen we in Ruha. De eerste keer kan ik me niet herinneren, maar naar verluidt was de julimaand toen zo heet dat de Witte Rivier – diezelfde waarover het bruggetje naar de Rijkestraat leidt en ook naar zee – helemaal was drooggevallen, zodat de vakantiegangers er hun was niet meer konden doen. En ook hun tafelkleden konden ze er niet wassen, die ze speciaal uit de stad hadden meegenomen en sommigen zelfs uit Moskou. En ze zeggen ook dat de kinderen toen in hun blootje op straat speelden.

Ook de tweede keer kan ik me niet goed heugen. Ik was toen twee. Het enige wat ik me wel kan herinneren, is iets zouts en overal leegte. Dat zoute, dat waren waarschijnlijk mijn snot met tranen, en de leegte – die was als het duister, alleen kon je erdoorheen kijken. Later hebben ze me verteld dat ik op het strand was

verdwaald en urenlang huilend bloot had rondgerend tot ze mijn moeder hadden gevonden.

En daarna, ik weet niet meer precies wanneer, verscheen opeens de kapiteinsvrouw Erika, de vrouw dus van de zwarte kapitein, die een huis ging bouwen helemaal aan het einde van de Rijkestraat. Daar waar tussen de zwerfkeien de wilde frambozen groeien.

‘Als jullie hier over een jaartje weer zijn,’ zegt de kapiteinsvrouw, ‘dan hebben we een douchecel en een nieuwe wc-pot uit Tsjecho-Slowakije, alleen niet zo’n lichtgele zoals die van de Niguls, maar hemelsblauw, en ook de spoelbak is in hemelsblauw, net vergeet-mij-nietjes.’

De Niguls, ook al zijn het Esten, wonen in een nieuw deel van het dorp achter de Sovjetstraat. Ze hebben een huis met modern comfort in een bakstenen appartementencomplex. Ze hoeven daarom nooit meer naar het badhuis. Sommige vakantiegangers mogen zelfs bij hen onder de douche, op zaterdag, als er warm water is in het dorp. Maar wij waren daar nooit geweest. Mijn moeder zegt: we zijn voor hen niet interessant. Het zijn hun vrienden die bij hen onder de douche gaan, de Moskovieten met hun Moskouse conserven, zwarte kaviaar of zo, aan ons hebben ze niet veel.

‘Nee, we zijn niet arm,’ zegt mijn moeder. ‘Wij zijn beschaafd. Wij hebben andere waarden, wij zijn niet van brood alleen.’

‘Och, wat sta ik hier te dromen,’ lacht de kapiteinsvrouw. ‘Vergeet-mij-nietjes... en wie moet nu de augurken inmaken, de kaboutertjes soms? Nee hoor, ik heb alle respect voor de Niguls, daar niet van, maar ik vrees dat ze straks ziek gaan worden, een Est kan nou eenmaal niet zonder aarde. In zo’n flat met modern comfort krijgt-ie meteen alle microben en bacteriën over zich heen. En, hoe zit het nou eigenlijk, komen jullie volgend jaar mijn nieuwe badkamer bewonderen?’

Mijn moeder knikt en haalt tegelijk haar schouders op. Wat zou ze nu weer bedoelen? Maar de kapiteinsvrouw is al ver, daar zie je haar de heuvel afdalen, het bruggetje oversteken en kijk, daar loopt ze al, over de helling omhoog naar de Rijkestraat, naar haar huis, waar de zwarte kapitein de begane grond al heeft bekleed met bakstenen.

De kapiteinsvrouw Erika dook in Ruha op tegelijk met dat huis. Zonder dat huis kan niemand van ons zich haar herinneren en ook weet niemand waar ze vroeger woonde, ook al is Ruha maar een klein dorp. De zwarte kapitein daarentegen is nog door niemand van ons gezien. En van de dorpingen word je ook niet wijs, ze hebben nog een appeltje met hem te schillen of zoiets, hij komt immers niet van hier, maar van een eiland waar vroeger de Zweden woonden en waar nu Russische grenswachters zitten. Daar op dat eiland zaten destijds behalve de Zweden ook zeelieden, vandaar dat hij kapitein wilde worden, op het land vond hij het maar ongezellig en benauwd. Naar het land keert hij alleen terug om het huis te bouwen en dan altijd in de herfst voor het gaat vriezen. En dan zijn wij al weg, natuurlijk, vandaar dat we hem nog nooit hebben gezien.

‘Nou, laten we wel wezen, niet alleen maar voor het huis, hij heeft tenslotte ook nog twee koters gemaakt.’ Dat zijn weer de Moskovieten. Die noemen alles bij zijn naam, omdat ze zo ruimdenkend zijn, zegt mijn moeder. ‘Dus zijn hoofdinstrument doet het ook goed, niet? Dus hij is oké, die vent, zonder meer.’

De Moskovieten weten sowieso alles beter, ze wonen niet voor niets in de hoofdstad van de wereld. Dat zegt mijn vader weer. Zij weten, bijvoorbeeld, waarom de kapitein zwart is.

‘Er zaten toch ooit Zweden op dat eiland. Of niet soms? Nou dan, maar nu komt het, het waren namelijk niet zomaar Zweden, nee hoor, dat was een heel speciale Zweedse stam die daarginds aan de kust woonde. In de elfde eeuw hebben zij zich op een onverklaarbare wijze met Adzjaren vermengd, een Kaukasisch volk, vandaar dus dat die kust-Zweden zulk zwart haar hebben. Niets bijzonders, trouwens. In Georgië zitten immers ook Mingrelen, en die hebben juist rossig haar en blauwe ogen. En zo heeft onze kapitein zwart Adzjaars bloed. Gesnopen?’

Wij hebben het zeker gesnopen, maar toen mijn moeder het aan de kapiteinsvrouw vroeg om de Moskovieten de loef af te steken, grinnikte die alleen maar, zonder dat ze de Moskouse versie bevestigde. Maar ontkennen, dat deed ze ook weer niet. En zo weet nie-

mand, behalve de Moskovieten dan, waarom de zwarte kapitein zo wordt genoemd.

Als we naar het verre bos gaan om bosbessen te plukken, dan nemen we soms de Rijkestraat. Zomaar, voor de verandering, maar ook om hun verheven huizen te aanschouwen en hun dikke muren. Daar in hun tuinen rijzen dennen en berken de lucht in, hoger dan in het bos, en ertussen hangen hangmatten. En ze hebben daar ook open haarden waarin ze schol roken. En houten luie stoelen, chaises longues, met verschuifbare rugleuningen, zodat je er op je dooie gemak die schol kunt eten, of zonnebaden. En voor ieder huis in de Rijkestraat staat een auto. En altijd is er iemand bezig om aan die auto te sleutelen of hem te wassen.

In Ruha zelf is overal zand en stof, en stenen, en zelfs de hoofdstraat, die de Sovjetstraat heet, en die Ruha als een rivier in twee delen splitst, is, hoewel geasfalteerd, erg stoffig en vol kuilen en hobbels die de auto's kapot en smerig maken.

'In Finland, daar hebben ze pas wegen,' zeggen de Esten, 'geen stofje, geen kruimeltje, je kunt ervan eten, ze zijn als gestreken, een paradijs voor auto's, dus rijden is daar een en al feest en vreugde. En no way dat iemand erop spuugt, dat komt allemaal door het particulier bezit.'

En wat voor frambozen daar in hun tuinen groeien, die stralen je al vanaf een kilometer tegemoet. In het bos zijn ze zuur en miezerig, maar in de Rijkestraat smachten ze, sappig en rijp, om geplukt te worden. Haar zwaarbeladen takken heeft de frambozenstruik over het hek uitgehangen om ons te verleiden, maar wij klemmen de tanden op elkaar, we houden vol, want we weten: wie hier een huis heeft, die ziet alles door zijn muren, heggen en omheiningen heen.

Eigenlijk is die Rijkestraat niet eens zo heel lang, maar het kost je veel meer tijd dan als je door het bos loopt. Dat komt omdat in het bos alles duidelijk is. Alles doet wat het doen moet om de kringloop in stand te houden. Dennen werpen hun naalden naar beneden, onder die dennen marcheren de mieren die de dennenaalden naar hun hoop sjouwen, van boven kleurt de zon het mos

smaragdgroen en laat dennenhars in de lucht smelten, allerhande grassprietten en bosbessenstruikjes ademen zuurstof de atmosfeer in, en vanuit het westen ruist de zee, die zijn golven over de kust laat rollen en het land met zand voedt.

Maar in de Rijkestraat is alles zo geheimzinnig, zo verheven. Hun dennen en hun hoge appelbomen en hun luie stoelen en hun open haarden waarin schol wordt gerookt en hun afrikaantjes en madeliefjes in de bloemperken en zelfs de lege glazen die op houten tafeltjes staan, nog onopgeruimd. En de bewoners zelf met hun hoogblonde kinderen, die geknipt zijn à la Sassoon, met kleurige Finse klompen aan en in Amerikaanse jeans. En hun dochtertjes, in roze broeken met wijde pijpen, die met poppen zitten te spelen op het gras, niet met gewone poppen, maar met Amerikaanse, met van die hoge trotse halzen. De dochters kammen de poppenharen met een piepklein borsteltje en trekken ze om de ha-verklap nieuwe mooie kleren aan om ze te behagen.

Het is niet zo dat ze met elkaar over geheimzinnige dingen praten, helemaal niet, ik versta immers alles in het Ests. Net als gewone mensen roepen ze elkaar wat toe, vragen ze iets, en krijsen ze en niezen ze en krabben ze zich en meppen ze op de muggen, net als wij.

Sommigen kennen we zelfs. Bijvoorbeeld Raamat, de directeur van de school waar we in de vakantie logeren. Hij is pas onlangs naar de Rijkestraat verhuisd. Raamat groet mijn moeder altijd, als we langslopen. Zijn huis staat weliswaar niet helemaal in de Rijkestraat, maar iets opzij, in de Pioniersstraat. Vroeger woonde hij in een van de schoolgebouwen, naast het zwembad, maar nu is hij hier een huis aan het bouwen. Als Raamat mijn moeder ziet, dan laat hij alles in de steek waar hij mee bezig is, zelfs als hij zijn auto wast, en holt hij meteen naar het hek. Een keer haastte hij zich zo dat hij de emmer met zeepwater omgooide. Mijn moeder bloost dan een beetje, misschien voelt ze zich wat opgelaten, als de schooldirecteur met trainingsbroek aan en in een wit onderhemd bij het hek uitbundig naar haar staat te zwaaien. Ze zegt dat Raamat een fatsoenlijk mens is en daarbij een gentleman. Hij heeft

voor ons eens in plaats van een groot klaslokaal waar vijftien vakantiegangers verblijven, een klein lokaal geregeld in het school-internaat, voor maar zes personen. Hij gaf ons toen meteen ook nieuwe kampeerbedden en verving de elektrische kookplaat, omdat de oude niet meer goed warm werd zodat we er geen eieren op konden bakken, en de Joegoslavische 'Haantje'-soep ook maar niet aan de kook wilde raken en de vermicelli tussen je tanden bleef kraken. En dat deed hij zomaar, voor niets.

Daarom vertraagt mijn moeder haar pas, als we nu de Pioniersstraat naderen, dan hoeft Raamat ook niet meer zo te rennen. Eigenlijk houdt ze van een snelle, sportieve manier van lopen, en dat leert ze ons ook. Mijn vader loopt trouwens nog sneller, maar hij komt alleen in de weekends naar Ruha, en zelfs dan niet altijd, hij gaat liever alleen op vakantie.

Op de hoek van de Rijkestraat, meteen bij de bocht naar zee, staat het huis van de onderdirecteur van de scheepswerf. Die heeft zelfs twee open haarden, om gasten te ontvangen, en ook twee auto's, zijn eigen en die van zijn vrouw, anders kan ze niet naar de kapper in de stad. Hun huis heeft een nobele kleur. Witgoud.

Toen hun huis nog niet was geschilderd, was iedereen in het dorp aan het gissen, en de arbeiders wedden zelfs om een krat wodka welke kleur de onderdirecteur en zijn vrouw zouden kiezen. En toen ze het zagen, waren ze eerst met stomheid geslagen. Wie schildert zijn huis nou donkergrijs? Pas later legde iemand uit dat het geen donkergrijs was maar platina, en daarom de nobelste kleur die er is. De onderdirecteur komt immers uit Leningrad, en hij heet Golitsyn, net als die vorsten van weleer, of misschien zelfs Miloslavski, en zijn vrouw komt uit Tallinn. Ze hebben samen in Leningrad scheepsbouw gestudeerd en nu rijdt ze in een blauwe Lada naar de kapper. Maar dat hoor ik allemaal niet van mijn moeder, nee, mijn moeder is trots en wars van roddelpraat. Mijn moeder heeft net zo'n hoge hals als die Amerikaanse blonde poppen, en haar haren zijn ravenzwart en kortgeknipt, en ze lijkt helemaal op niemand, en niemand lijkt op haar, ook ik niet. Ik denk dat Raamat daarom zo graag met haar wil praten.

Ik denk dat als hij naar haar kijkt, hij dan even alles vergeet: zijn witte Lada, die hij iedere zondag moet wassen, zijn zweterige plastic kas met tomaten en komkommers erin, zijn huis, waarvan hij de begane grond al met glaswatten heeft geïsoleerd, zijn vrouw Riina met die oranje geverfde haren, die in het warenhuis werkt, zijn kinderen met Finse trainingspakken aan, blauw en met twee witte streepjes langs de mouwen en de broekspijp, en zijn hele werkzame leven met pioniersbijeenkomsten, partijvergaderingen, en al die nietsnutten, pestkoppen en uitvreterers die hij onvermurwbaar tot waardige leden van onze maatschappij probeert te maken, en zelfs zijn groezelige witte onderhemd en zijn trainingsbroek met uitgelubberde knieën, net als bij de Russen achter de Sovjetstraat. Volgens mij mag hij van zijn vrouw dat deftige Finse trainingspak niet aan als hij de auto wast.

Raamat vraagt mijn moeder steeds hetzelfde. Wanneer zijn we precies gekomen en voor hoe lang, en dat het zeker te kort is, want ze zeggen dat augustus dit jaar heet wordt, en hoe vaak worden de bedden verschoond en dat ze verplicht zijn om het minstens eens in de tien dagen te doen, aangezien de kinderen van het bed een zandbak maken, en hoe lang zijn de rijen in de fabriekskantine en dat je daar beter om één uur kunt komen, en dat het restaurant niet te betalen is voor gewone leraren, en over haar werk en over mij. Naar mij kijkt hij daarbij nooit, om geen tijd te verliezen, denk ik. Hoewel, nee, één keer wierp hij vluchtig een blik op me, keek vies en zei toen dat ik niets van mijn moeder weg had. En ik zei: ja hoor, zonder bril heb ik ook zo'n ovaal gezicht.

Maar hij praatte al verder zonder te luisteren, hij vergaapte zich aan mijn moeder, had alleen maar oog voor haar, alsof hij haar wilde vangen, alsof ze een vlinder was, van een zeldzame, begeerlijke soort, die toevallig de Rijkestraat in is gevlogen en zo meteen weer wegfladdert, en dan blijft Raamat weer alleen achter met zijn huis, vrouw en auto. Vandaar dat hij zo'n gezicht trekt bij het afscheid nemen, alsof hij zichzelf zielig vindt, maar zich ook ergens voor schaamt, dat zie ik allemaal, ook al draagt hij een grote bril met een donkerbruin montuur.